

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 4 Issue 11 | pp. 530-536 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI QO'LLAB QUVVATLASHDA SOLIQ MA'MURIYATCHILIGINING AHAMIYATI

Mirsobitov Mirziyod Mirzoxid o'g'li
Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti
izlanuvchisi (PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada tadbirkorlik subyektlariga biznes yuritishlari uchun qulay shart –sharoitlar yaratish borasida soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-nazariy qarashlar, statistik ma'lumotlar tahlili atroflicha yoritilgan, ushbu masalada tegishli xulosa va takliflar ishlab chiqilgan.

Аннотация: В данной статье подробно освещены научно-теоретические взгляды, анализ статистических данных по совершенствованию налогового администрирования в целях создания благоприятных условий для ведения бизнеса субъектами предпринимательства, разработаны соответствующие выводы и предложения по этому вопросу.

Abstract: This article comprehensively covers scientific and theoretical views, analyzes statistical data on improving tax administration in order to create favorable conditions for business entities, and develops relevant conclusions and proposals on this issue.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, tadbirkorlik, soliq, soliqqa tortish, soliq ma'muriyatchiligi, soliq yuki, soliq imtiyozlari.

Ключевые слова: цифровая экономика, предпринимательства, налоги, налогообложения, налоговое администрирование, налоговые льготы.

Keywords: digital economy, entrepreneurship, taxes, taxation, tax administration, tax benefits.

Kirish. Tadbirkorlik subyektlarini iqtisodiyotning rivojlanishida hal qiluvchi kuch sifatida ko'rish bugungi kunda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, kichik va o'rta biznesni rivojlantirish iqtisodiy o'sishni tezlashtirish, bandlikni oshirish, innovatsiyalarni rag'batlantirish va aholi farovonligini yaxshilashda muhim omil sanaladi. Shu nuqtai nazardan, tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash uchun soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish O'zbekiston sharoitida ham dolzarb va zarur yo'nalishlardan biri sifatida ajralib turadi.

Tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlashda soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish hozirgi global iqtisodiy sharoitda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. PwC tomonidan har yili e'lon qilinadigan "Paying Taxes" hisobotiga ko'ra, ko'plab davlatlarda soliq jarayonlarini soddalashtirish va raqamlashtirish tadbirkorlar uchun

qulay muhit yaratishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Masalan, 2022-yilda dunyo bo'ylab bizneslarning o'rtacha soliq hisobotlarini tayyorlash va taqdim etish uchun sarflaydigan vaqti 234 soatdan 162 soatgacha qisqartirilgan¹, bu esa soliq tizimining soddalashtirilishi va avtomatlashtirilgan jarayonlarning samaradorligini ko'rsatadi.

Deloitte ma'lumotlariga ko'ra, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash uchun soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish nafaqat soliqlarning yig'iluvchanligini oshiradi, balki yashirin iqtisodiyotni qisqartirishda ham muhim rol o'ynaydi. Misol uchun, raqamlashtirilgan soliq tizimiga o'tgan davlatlarda yashirin iqtisodiyot ulushi o'rtacha 10-15 foizga kamaygan².

Jahon banki tomonidan tayyorlangan "Doing Business" hisobotida ta'kidlanishicha, soliq ma'muriyatchiligining qulayligi biznes muhitini yaxshilashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Hisobot ma'lumotlariga ko'ra, yuqori darajada avtomatlashtirilgan soliq tizimlari bo'lgan davlatlarda kichik va o'rta bizneslarning iqtisodiy faolligi o'rtacha 20 foizga oshadi. Shuningdek, O'zbekistonning 2022-yilgi "Doing Business" indeksida 69-o'rinda qayd etilgan³ bo'lib, bu soliqlarni yig'ishda raqamlashtirish jarayonlarini yanada rivojlantirishni talab etadi.

Yuqoridagi faktlar tadbirkorlik subyektlari uchun qulay soliq tizimini shakllantirish va uni raqamlashtirish zarurligini ko'rsatadi. Bu nafaqat iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi, balki davlat daromadlarini oshirish va yashirin iqtisodiyotni qisqartirishga ham xizmat qiladi. Shu sababli, O'zbekistonda soliqlarni boshqarish va ma'muriyatchilik jarayonlarini takomillashtirish muhim strategik vazifa hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish orqali tadbirkorlik subyektlarini qo'llab quvvatlash amaliyotining hozirgi holati, muammolari va rivojlanish istiqbollari chet ellik olimlar M. Keen, L. Ojo, M. Basri, A.Faúndez-Ugalde, B.Galle, T.Krieger, J.Chindengwike, P Braunerhjelm, M. LA, L.Zhang, J.Zhang⁴ning tadqiqotlarida o'z aksini topgan.

MDH mamlakatlari olimlari A.Lobachev, A.Anisimova, O.Gerasimenk, O.Staroverova, Ye.Kirova, Ye.Zolocheskaya, Z.Novokshonova, O.Shinkaryova, N.Nagornaya, S.Sneginalar⁵ tadbirkorlik subyektlariga raqamlashtirilgan soliq xizmatlarni

¹ "Paying Taxes" hisobotlari (so'nggi nashrlar): <https://www.pwc.com/gx/en/services/tax/publications/paying-taxes.html>

² "Small and Medium Enterprises (SME) Taxation in Emerging Markets" hisobotlari va Deloitte Research: <https://www2.deloitte.com/global/en/pages/tax.html>

³ "Doing Business 2022" va "Doing Business 2020" hisobotlari: <https://www.doingbusiness.org>

⁴ Keen M., Slemrod J. Optimal tax administration //Journal of Public Economics. – 2017. – T. 152. – C. 133-142.; Ojo L. O. Impact of tax administration on government revenue in developing economy: A case study of Nigeria //Advance Journal of Financial Innovation and Reporting. – 2020. – T. 4. – №. 4.; Basri M. C. et al. Tax administration versus tax rates: evidence from corporate taxation in Indonesia //American Economic Review. – 2021. – T. 111. – №. 12. – C. 3827-3871.; Faúndez-Ugalde A., Mellado-Silva R., Aldunate-Lizana E. Use of artificial intelligence by tax administrations: An analysis regarding taxpayers' rights in Latin American countries //Computer Law & Security Review. – 2020. – T. 38. – C. 105441.; Galle B., Shay S. Admin Law and the Crisis of Tax Administration //NCL Rev. – 2022. – T. 101. – C. 1645.; Krieger T. A model-theoretical analysis for digital tax administrations //International Journal of Innovative Technologies in Economy. – 2021. – №. 2 (34); Chindengwike J. The Influence of Electronic Tax Administration System on Taxpayers' Voluntary Compliance in Tanzania //Available at SSRN 4068579. – 2022.; Braunerhjelm P., Eklund J. E., Thulin P. Taxes, the tax administrative burden and the entrepreneurial life cycle //Small Business Economics. – 2021. – T. 56. – C. 681-694.; LA M. et al. Issues of improving the basis of tax administration //HOLDERS OF REASON. – 2024. – T. 2. – №. 6. – C. 184-189.; LA M. et al. Issues of improving the basis of tax administration //HOLDERS OF REASON. – 2024. – T. 2. – №. 6. – C. 184-189.; Zhang L., Chen W., Peng L. The impact of tax enforcement on corporate investment efficiency: evidence from the tax administration information system //Accounting & Finance. – 2023. – T. 63. – №. 2. – C. 1635-1669. Zhang J. et al. Does the supply of tax information affect financial restatements? Evidence from the launch of Taxation Administration Information System III in China //Humanities and Social Sciences Communications. – 2024. – T. 11. – №. 1. – C. 1-13.

⁵ Лобачев А. А. Налоговое администрирование и налоговый контроль в современной России //Образование и право. – 2023. – №. 2. – С. 159-164.; Анисимова А. А. Налоговое администрирование в изменившейся реальности: как вовлечь налогоплательщиков в цифровую среду? //Налого и налогообложение. – 2023. – №. 4. – С. 54-66.; Герасименко О. А., Галль А. В. Реформирование налогового администрирования через внедрение новых цифровых технологий в работу Федеральной налоговой службы России //Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2023. – №. 5-1 (80). – С. 235-238.1 Староверова О. В. Цифровые технологии налогового администрирования //Вестник экономической безопасности. – 2023. – №. 1. – С. 266-269.; Кирова Е. А. и др. Инновационное развитие налогового администрирования в России

taklif qilish, soliq ma'murchiligini modernizatsiya qilishda raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish, sun'iy intellekt, blokcheyn, machine learning, bulutli texnologiya, bigdata asosida qurilgan elektron raqamli platformalar va dasturiy mahsulotlarni takomillashtirish orqali sifatli xizmat ko'rsatishni takomillashtirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borgan.

Mahalliy iqtisodchi olimlardan A.Malikov, N.R.Kuziyeva, B.Sanakulova, I.Niyazmetov, U.Berdiyeva, S.Giyasov, Q.To'xsanov, U.Normurzayev⁶ va boshqalarning ilmiy ishlarida soliq ma'murchiligini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari, tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortishni takomillashtirish yo'nalishlari, jismoniy va yuridik shaxslarda soliq yukini kamaytirishda optimal soliq siyosatini ishlab chiqishning konseptual-huquqiy asoslari tadqiq qilingan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotni amalga oshirishda ilmiy mushohada, statistik kuzatish, statistik grafiklardan, qiyosiy tahlil, ma'lumotlarni guruhlash, abstrakt-mantiqiy fikrlash, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi. Mazkur tadqiqot usullari tadbirkorlik subyektlarini qo'llab quvvatlashda soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish bo'yicha xulosa va takliflarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar. O'zbekiston Respublikasi 2030-yilgacha barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash va aholi jon boshiga daromadni oshirish kabi strategik maqsadlarni o'z oldiga qo'ygan⁷. Ushbu maqsadga erishish yo'lida kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash hamda ular uchun qulay iqtisodiy muhit yaratish dolzarb vazifalardan biridir. Biroq, hozirgi soliq tizimi va ma'muriyatchiligi hali ham murakkab bo'lib, quyidagi muammolarni keltirib chiqarmoqda: soliqqa tortish jarayonining murakkabligi va notekisligi (2022-yilda aylanmadan soliq to'lovchilar soni 331 mingta ni tashkil qilgan, lekin ularning 17% soliqqa tortilishdagi yuqori yuk tufayli faoliyatini to'xtatgan); yashirin iqtisodiyot ulushining yuqoriligi (2023-yilda davlat byudjeti daromadlari 231,7 trln so'm bo'lgan bo'lsa, yashirin iqtisodiyot tufayli taxminan 111,2 trln so'm daromad yo'qotilgan); soliq yukining kichik biznes uchun nisbatan og'irligi (aylanmaning adolatsiz qat'iy belgilangan stavkasi, foyda solig'i va QQSning yuqori stavkasi); soliq imtiyozlari va preferensiyalarining samaradorligini tahlil qilish zaruriyati. Shu sababli, tadbirkorlik

//Финансы: теория и практика. – 2024. – Т. 28. – №. 1. – С. 85-97.; Золочевская Е. Ю., Скидан А. В., Архипова К. С. Тенденции налогового администрирования в современных экономических условиях //Государственное и муниципальное управление. Ученые записки. – 2023. – №. 1. – С. 68-75.; Новокшонова З. В. Роль налогового администрирования в системе обеспечения финансовой безопасности государства //Весенние дни науки: сборник докладов Международной конференции студентов и молодых ученых. – Екатеринбург, 2023. – Издательство Издательский Дом «Ажур», 2023. – С. 1274-1277.; Шинкарёва О. В. упрощение налогового учета для предпринимателей: роль цифровизации //Новые экономические вызовы и возможности. – 2023. – С. 69-74.; Нагорная Н. А., Карпович Д. М. Упряднение процедуры санации в отношении индивидуальных предпринимателей как способ реформирования института предпринимательства. – 2023.; Снегина С. Н. Экспериментальный подход в правовом регулировании предпринимательской деятельности на примере самозанятости //Актуальные направления развития отраслей права в условиях новой реальности. – 2023. – С. 642-645.

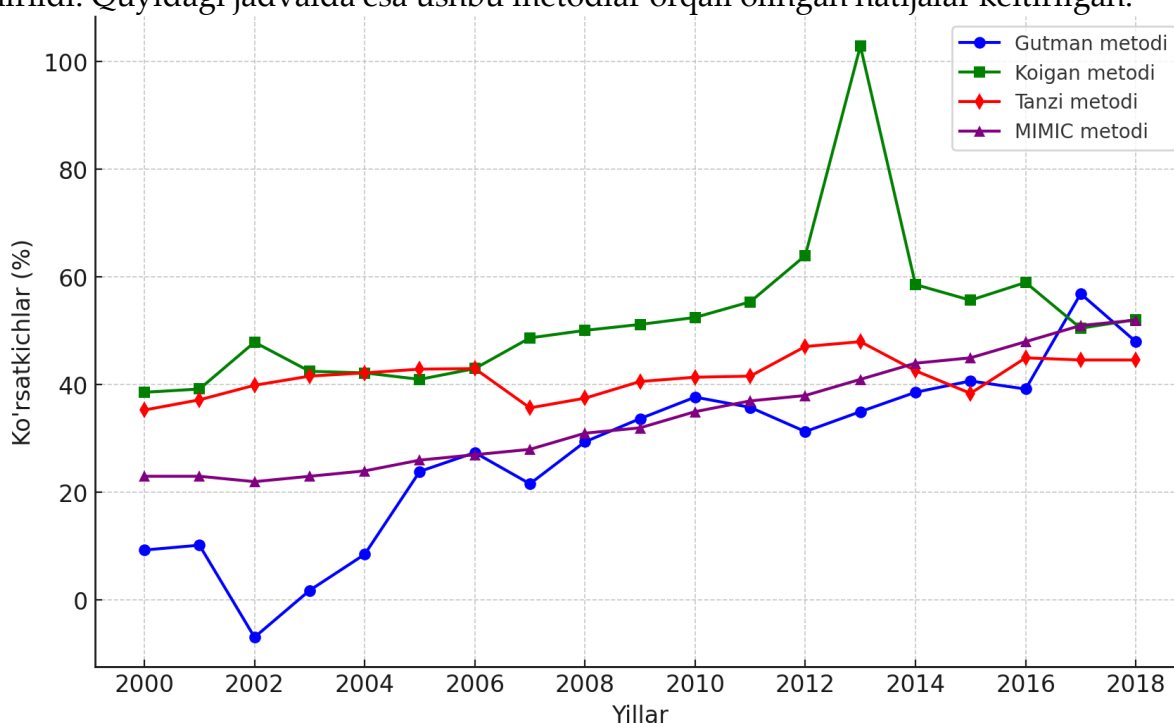
⁶ A. Malikov "O'zbekistonda soliq ma'murchiligini samarali tashkil etish va uni takomillashtirish yo'llari" mavzusidagi PhD doktorlik Dissertatsiyasi, Toshkent, 2011-y.,-148 bet.; N.R.Kuziyeva "Xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishning moliya-kredit mexanizmini takomillashtirish yo'nalishlari" mavzusidagi i.f.d. ilmiy darajasini olish uchun yozilgan diss. - Toshkent, 2008.- 300-b.; B. Sanakulova "Kichik korxonalarini soliqqa tortish mexanizmini takomillashtirish va soliq yukini kamaytirish yo'llari" mavzusidagi i.f.n. ilmiy darajasini olish uchun yozilgan diss. - Toshkent, 2011.- 150-b.; B. Sanakulova "Kichik tadbirkorlik subyektlarining soliqqa tortish mexanizmini takomillashtirish orqali iqtisodiy o'sishni ta'minlash" mavzusidagi i.f.d. ilmiy darajasini olish uchun yozilgan diss. - Toshkent, 2016.- 322-b.; I.Niyazmetov Soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish orqali soliq tizimini barqarorligini ta'minlash: i.f.d. ilmiy darajasini olish uchun yozilgan diss. - Toshkent, 2018.- 231-b.; U. Berdiyeva "Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida soliqning yig'iluvchanligini oshirish yo'llari" mavzusidagi i.f.d. ilmiy darajasini olish uchun yozilgan diss. - Toshkent, 2019.- 154-b.; S. Giyasov "Korxonalarining innovatsion-investitsion faoliyatini tartibga solishda soliq imtiyozlarini takomillashtirish" mavzusidagi PhD doktorlik Dissertatsiyasi, Toshkent, 2019-y.,-193 bet. Q.To'xsanov "Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari faoliyatini soliqqa tortishni takomillashtirish" mavzusidagi PhD doktorlik Dissertatsiyasi, Toshkent, 2019-y.,-150 bet. U. Normurzayev "Soliq imtiyozlaridan samarali foydalanish yo'llari" mavzusidagi PhD doktorlik Dissertatsiyasi Toshkent, 2020-y.,-128 bet.

⁷ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "'O'zbekiston — 2030" strategiyasini 2023-yilda sifatli va o'z vaqtida amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-300-son qarori, 11.09.2023 yil.

subyektlarini soliqqa tortish tartibini soddalashtirish, ma'muriy jarayonlarni avtomatlashtirish va iqtisodiy rag'batlarni oshirish masalalari kun tartibida turibdi.

Bugungi kunda soliq ma'murchiligiga, jumladan, soliqlarni yig'iluvchanligiga, davlat byudjeti daromadlarini prognoz qilishga va soliq siyosatining samaradorligini ta'minlashga yashirin iqtisodiyot sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Soliq to'lovchilarning yashirin iqtisodiy faoliyati real daromadlarni aniqlashni qiyinlashtiradi, bu esa soliq organlari uchun soliq tushumlarini rejalashtirishda noaniqliklarni yuzaga keltiradi. Yashirin iqtisodiyot oqibatida davlat byudjetiga kutilgan darajada tushum kelmasligi ijtimoiy va iqtisodiy dasturlarni moliyalashtirishni cheklaydi. Shuningdek, soliqlarning yig'iluvchanligi pasayishi tufayli davlat majburiyatlarini bajarish uchun qo'shimcha qarz olish zaruriyati paydo bo'ladi. Ushbu holatlar iqtisodiy o'sishni sustlashtirib, soliq tizimiga bo'lgan ishonchni zaiflashtiradi.

O'zbekistonda yashirin iqtisodiyot hajmini aniqlash va unga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish bo'yicha 2018 yilda mamlakatda iqtisodiyotni liberallashtirish va soliq islohotlarining yangi bosqichi boshlandi. Ushbu islohotlar doirasida Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot Dasturi (BMTTD) bilan hamkorlikda yashirin iqtisodiyotni aniqlash va uni tahlil qilish maqsadida keng qamrovli tadqiqot o'tkazildi. Ushbu tadqiqot yashirin iqtisodiyotni baholash uchun qo'llaniladigan turli metodlar asosida amalga oshirildi. Quyidagi jadvalda esa ushbu metodlar orqali olingan natijalar keltirilgan.

1-rasm. Turli metodlar yordamida aniqlangan yashirin iqtisodiyotning yalpi ichki mahsulotdagi ulushini qiyosiy tahlili⁸

1. Gutman metodi (Modifikatsiyalangan naqd pul-depozit nisbati metodi).

Gutman metodi naqd pul muomalasi va bank depozitlari o'rtasidagi nisbatga asoslanadi. O'zbekistonda yashirin iqtisodiyotning hajmi naqd pul muomalasining bank tizimidagi faoliyatdan qay darajada tashqarida bo'lishiga bog'liq deb qaraladi. Agar naqd

⁸ Программа развития Организации Объединённых Наций Теневая экономика в Узбекистане: причины, масштабы и пути сокращения. Аналитический доклад. ПРООН, 2018 (www.undp.org).

pul aylanishi yuqori bo'lsa va bankdagi depozitlar miqdori kamayib ketsa, bu yashirin iqtisodiyotning ko'payganligini ko'rsatadi. Gutman metodi bo'yicha 2000-2018 yillar oralig'idagi ma'lumotlarga qaraganda, yashirin iqtisodiyotning hajmi 2000 yilda 9,3% bo'lib, 2018 yilda 48% ga ko'tarilgan. Bu esa mamlakatda naqd pul muomalasining yuqoriligini va bank tizimi orqali amalga oshirilayotgan operatsiyalar hajmining yetarli darajada o'smaganligini ko'rsatadi. Naqd pul aylanishi soliq ma'murchiligi uchun qiyinchilik tug'dirib, to'g'ri soliq hisob-kitobini qiyinlashtiradi.

2. Qo'ygan metodi (Naqd pul talab qilish metodi):

Bu metod naqd pulga bo'lgan talabni aniqlab, uning hisoblanishi orqali yashirin iqtisodiyot hajmini baholaydi. Bu yerda pul muomalasi va unga bo'lgan talabning o'sishi yashirin iqtisodiyotning o'sishiga ishora qiladi. Rasmdan ko'rinib turganidek, 2000 yilda 38,6% bo'lgan yashirin iqtisodiyot hajmi 2013 yilga kelib katta o'sish bilan 102,9% ni tashkil etgan. Keyingi yillarda esa bu ko'rsatkich qayta pasaygan. Naqd pul talabining ortishi soliq ma'murchiligiga jiddiy ta'sir o'tkazib, xususan, ish haqlari va rasmiy savdo operatsiyalarining nazardan chetda qolishiga sabab bo'lishi mumkin.

3. Tanzi metodi (Naqd pul talab qilish metodi):

MIMIC metodi yashirin iqtisodiyotni bir qator iqtisodiy ko'rsatkichlar va omillar asosida baholaydi. Bu usul turli tuzilmalar va makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni tenglamaga solish orqali yashirin iqtisodiyotni baholash imkonini beradi. MIMIC metodi bo'yicha yashirin iqtisodiyot 2000 yilda 23% ni tashkil etgan bo'lsa, 2018 yilga kelib 52% ga yetgan. Bu esa hukumat va soliq idoralari o'rtasidagi monitoring va nazorat tizimlarining samarasizligini ko'rsatishi mumkin. Soliq ma'murchiligini raqamlashtirish orqali MIMIC metodiga tayanib, yashirin iqtisodiyotga qarshi kurashda yangi vositalar ishlab chiqish mumkin.

Tadbirkorlar daromadlarini soliqqa tortish ma'muriyatchiligi iqtisodiyotni boshqarishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, mamlakatda soliq siyosatini samarali amalga oshirish va davlat byudjetini barqarorlashtirishga xizmat qiladi. Tadbirkorlik subyektlari uchun soliq majburiyatlari daromadlar hajmi va tovar aylanmasi asosida belgilanishi, ularning moliyaviy yukini yengillashtirish maqsadida ixtiyoriy va majburiy soliq variantlarini tanlash imkoniyatini yaratadi. Yakka tartibdagi tadbirkorlar (YaTT) va yuridik shaxslar uchun tovar aylanmasiga qarab qat'iy belgilangan soliq, daromad solig'i, aylanmadan soliq, foyda solig'i yoki qo'shilgan qiymat solig'i kabi tartiblar joriy etilgan. Quyidagi jadval tadbirkorlar uchun belgilangan soliq rejimlarini aniq va qulay tarzda taqdim etadi (-jadval).

1-jadval.

Tadbirkorlik subyektlari aylanma mablag'lari bo'yicha soliq rejimlari tavsifi⁹

Yillik tovar aylanmasi (so'm)	Majburiy rejim	Ixtiyoriy rejim	Izoh
Yakka tartibdagi tadbirkor			
<100 mln.	Daromad solig'i (12%) yoki Qat'iy belgilangan daromad solig'i	-	Soliqlarni yillik daromad deklaratsiyasi asosida yoki qat'iy belgilangan miqdorda

⁹ Muallif ishlanmasi.

			to'lashni tanlashi mumkin.
>100 mln. <1 mlrd.	Aylanmadan soliq yoki qat'iy belgilangan aylanmadan soliq (yillik oborodi: 0-500mln. so'mgacha - 25mln; 500 mln-1mlrd so'mgacha - 34 mln. so'm)	Foyda solig'i	100 mln. so'mdan oshgan summadan aylanmadan soliqni to'lashga o'tadi yoki QQS va foyda solig'ini to'lashga o'tishi mumkin.
>1 mlrd.	Foyda solig'i	-	QQS va foyda solig'ini to'lashga o'tadi yoki foyda solig'ini soddalashtirilgan tartibda to'lashni tanlashi mumkin.
Yuridik shaxslar			
<1 mlrd.	Aylanmadan soliq	Foyda solig'i	Tanlash huquqiga ega.
>1 mlrd.	Foyda solig'i	-	Tanlash huquqiga ega emas.

Natijada, aylanmadan soliq va foyda solig'i to'lovchilar sonida sezilarli o'sish kuzatildi. Bu holat yillik tovar aylanmasi 1 mlrd so'mdan oshmaydigan YaTTlarning aylanma soliq rejimiga o'tishi, shuningdek, yillik tovar aylanmasi 1 mlrd so'mdan oshgan mikrofirmalar, kichik korxonalar va YaTTlarning foyda solig'i hamda QQS to'lashga jalb qilinishi bilan izohlanadi. Ushbu o'zgarishlar, 2019–2022-yillar davomida aylanmadan soliq to'lovchilar va foyda solig'i to'lovchilar tarkibida ulushning mos ravishda 75% va 25% ga taqsimlanishiga olib kelgan.

Biroq, bu jarayon kichik biznes subyektlari sonining qisqarishiga ham sabab bo'ldi. Soliq ma'muriyatchiligidagi murakkabliklar va soliq yukining oshishi natijasida ayrim kichik biznes subyektlari rasmiy iqtisodiyotdan chiqib, yashirin iqtisodiyotga o'tmoqda. Bundan tashqari, yirik korxonalar tarkibining bo'linishi ham kuzatilib, ular o'z faoliyatini ko'proq mikrofirmalar va kichik korxonalar shaklida qayta rasmiylashtirmoqda. Bu esa soliqqa tortiladigan daromad bazasining torayishiga va soliq tizimidagi adolatsizliklarga olib kelmoqda.

Xulosa va takliflar.

1) Yashirin iqtisodiyotning hajmini kamaytirish uchun soliq tizimini to'liq raqamlashtirish va soliq to'lovchilarning iqtisodiy faoliyatini ochiq qilish zarur. Naqd pul aylanishini cheklash, elektron to'lov tizimlarini kengaytirish va nazorat mexanizmlarini kuchaytirish yashirin iqtisodiyotga qarshi samarali chora-tadbirlar hisoblanadi.

2) O'zbekiston Soliq kodeksining tez-tez o'zgarib turishi tadbirkorlar uchun barqarorlikni buzmoqda. Soliq kodeksiga kiritiladigan o'zgarishlar puxta o'ylangan, ilmiy asoslangan va uzoq muddatli strategiyalarni hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak.

3) Qoraqalpog'iston Respublikasi va boshqa iqtisodiy rivojlanishda orqada qolayotgan hududlarda joriy etilgan soliq imtiyozlari hududiy iqtisodiy tengsizlikni

kamaytirishga qaratilgan. Foyda solig'i, aylanmadan olinadigan soliq, yer va mol-mulk soliqlari bo'yicha 50% ga pasaytirilgan stavkalar tadbirkorlikni rivojlantirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va investitsiyalarni jalb qilishda ijobiy natijalar beradi.

4) Soliq tizimining mavjud tartib-qoidalari YaTT va yuridik shaxslar uchun daromad solig'i, foyda solig'i, aylanmadan soliq va qo'shilgan qiymat solig'i kabi variantlarni taqdim etib, ularning moliyaviy yukini kamaytirish imkonini beradi. Tadbirkorlik faoliyatining soliq bazasi aylanma mablag'lar asosida belgilanishi esa tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashning samarali usuli emasligi aniqlandi.

5) Tadbirkorlar uchun qat'iy belgilangan soliq stavkasi va proporsional soliq rejimlari tovar aylanmasi hajmiga mos tarzda joriy etilmagan. Qat'iy belgilangan aylanmadan soliq kichik hajmdagi aylanma uchun noqulay bo'lib, katta hajmdagi aylanmalar uchun maqbulroq hisoblanadi. Bu esa kichik biznes subyektlari uchun moliyaviy bosimni oshirib, soliq ma'muriyatchiligida moslashuvchanlikni talab qiladi. Shu sababli, har bir soliq rejimini tanlashda tadbirkorlik subyektlarining hajmi va faoliyat sohasiga e'tibor qaratish lozim.

6) Soliq jarayonlarini avtomatlashtirish orqali vaqt va xarajatlarni qisqartirish nafaqat soliq to'lovchilar, balki davlat byudjeti uchun ham samaradorlikni oshirish.

7) Soliq bazasini kengaytirish, mulklarning qayta baholanishi va mahalliy davlat hokimiyati organlarining moslashtirilgan siyosati bilan bog'liq bo'lib, ko'chmas mulklar uchun yangi koeffitsiyentlarning qo'llanilishi soliqlarning adolatli hisob-kitobini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "'O'zbekiston — 2030" strategiyasini 2023-yilda sifatli va o'z vaqtida amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-300-son qarori, 11.09.2023 yil.

2. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi.

3. Программа развития Организации Объединённых. Наций Теневая экономика в Узбекистане: причины, масштабы и пути сокращения. Аналитический доклад. ПРООН, 2018 www.undp.org

4. "Paying Taxes" hisobotlari (so'nggi nashrlar): <https://www.pwc.com/gx/en/services/tax/publications/paying-taxes.html>

5. "Small and Medium Enterprises (SME) Taxation in Emerging Markets" hisobotlari va Deloitte Research:

6. <https://www2.deloitte.com/global/en/pages/tax.html>

7. "Doing Business 2022" va "Doing Business 2020" hisobotlari: <https://www.doingbusiness.org>

8. "Tax Administration Reforms in Developing Countries": IMF hisobotlari va tadqiqotlari. <https://www.imf.org>

Copyright © 2024 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-4.0 International License (CC - BY 4.0)

